

В.М.Кушнір

ШКОЛА ДЛЯ ДИТИНИ (Я.КОРЧАК І В.СУХОМЛИНСЬКИЙ)

Я.Корчак та В.Сухомлинський по праву вважаються яскравими представниками світової педагогіки гуманізму. Вони жили в різних країнах, у різний час, у різних соціальних та національних умовах. І разом з тим у глибшому підтексті їх педагогічних технологій зустрічається багато точок зіткнення.

У педагогічних концепціях Я.Корчака та В.Сухомлинського увагу привертає подібність їх ідей та педагогічних поглядів на проблеми навчання. На співзвучність ідей Я.Корчака та В.Сухомлинського звертали увагу вітчизняні та зарубіжні вчені: М.Борисовський, Р.Валєєва, С.Денисюк, О.Левін, В.Оконь. Наша стаття спрямована на висвітлення не лише спільних ідей педагогів на проблеми навчання, а й виділення їх своєрідності, неповторності бачення організації шкільного життя та навчально-виховного процесу в школі.

Зіставно-порівняльний аналіз педагогічних концепцій Я.Корчака та В.Сухомлинського є простором для усвідомлення спільності освітніх проблем та пошуку власних варіантів вибору їх вирішення.

Ще навчаючись в Університеті, Я.Корчак мріяв про реформування школи. У своїх перших статтях, фейлетонах він критикував традиційну „мертву школу”, яка відірвана від життя, а її авторитарний характер робить з дітей „малих невільників”. Я.Корчак наголошував: „Необхідна школа, де вихованець не вчить мертві літери з мертвого паперу, натомість вчить, як живуть люди, чому так живуть, як можна жити по-іншому, що необхідно вміти й робити, щоб жити вільно” [1, 69].

На початку педагогічної діяльності Я.Корчак розробив свою концепцію школи, яка служить для дитини, є частиною її життя, ареною її вільної діяльності відповідно інтересам та потребам. У цій школі учень здобуває знання через працю, через дослідження, через самостійні висновки і пошуки. Увага в ній приділяється кожній дитині, її здібностям та можливостям. Цю школу Я.Корчак називав „школою життя”, пошуку себе і концепцію її описав у повісті з відповідною назвою „Школа життя” (1907-1908).

Я.Корчак критично ставився до надмірного інтелектуалізму в шкільному вихованні. Він відстоював думку, що школа повинна формувати „не розум, не пам’ять, а душу людини”, „виховувати людей, а не вчених” [1, 17]. Тому значної уваги приділяв моральному вихованню, формуванню характеру дітей, загартуванню волі в процесі навчання та праці.

Системотворчою ідеєю „школи життя” Я.Корчака була праця, а вид і характер її залежав від індивідуальних інтересів та здібностей дітей. На думку педагога, до школи повинен входити цілий комплекс будівель: пральня, майстерні, їдальня, кухня, готель, інтернат, будинок науки і мистецтва, бібліотека, актовий зал, галерея скульптури і картин,

сільськогосподарські ферми, каса позичок, ломбард, бюро юридичних консультацій, де дитина здобуває знання, практичні вміння та навички. Кожен вихованець проходить через усі об'єкти „школи життя”, пізнає особливості різної праці і в кінці вибирає ту, яка йому найбільше подобається. Учні часто діляться своїми зауваженнями і спостереженнями з приводу виконаної роботи. На загальних зібраннях обговорюють ефективність усієї роботи, аналізують загальні помилки, радяться, як їх попередити. Таким чином вихованці пізнають себе, свої інтереси, шліфують свій характер, працюють над самовдосконаленням.

Проблемі навчання дітей у школі Я.Корчак присвятив цілий ряд праць: „Школа життя”, „Моменти виховання”, „Про шкільну газету”, „Самоврядування в школі”, „Коли я знову стану малим” та інші.

На початку 30-х років виникла можливість практичного втілення основних ідей нової школи Я.Корчака. Товариство „Наш Дім” виділило у виховному закладі дві зали для навчання дітей I-II класу. Організатору навчання в цій експериментальній школі Станіславу Рогальському (Stanisław Rogalskiej) Я.Корчак пропонував:

„– у роботі не застосовувати методіку навчання, здобуту в учительській семінарії;

- не наслідувати жодну програму;
- виключити з навчання примус;
- не ставитися до оцінки, як прийнято в школах;
- створювати власні підручники;
- один день на тиждень робити вільним від науки (але не неділю);
- здобувати дитиною практику в різних професіях;
- організувати форму виховного впливу в класі;
- занотовувати „по гарячих слідах” записи спостережень;
- всі справи розв'язувати спільно з дітьми” [2].

Я.Корчак вважав, що найкращою навчальною програмою є та, яка враховує інтереси і потреби дітей. Тому, переконував педагог, перш чим створювати програму навчання, необхідно дізнатися, які знання діти хочуть отримати в школі. Виходячи із міркувань, що „знання не є чимось застиглим, нерухомим. Найважливіше їх місце – використання в житті”, проведення частини занять відводилося ґрунтовному пізнанню різних професій [1, 101]. Це вимагало постійних виїздів та екскурсій поза школою. Я.Корчак був упевнений, що дитина пізнає світ через безпосереднє зіткнення з ним і особисте враження. Оскільки світ постійно змінюється, прогресує, отож, тільки той зможе жити в руслі життя, знайти свій власний шлях, хто ті зміни бачить і розуміє. Висхідним пунктом праці школи в руслі пізнання світу дітьми була їх активна зацікавленість. Діти самі вирішували, що мають спостерігати, де працювати і здобувати знання. „Не розуміємо чи розуміти не хочемо, що дитина, як і дорослий, швидко навчиться тільки тому, що їй потрібно, що зараз застосує на практиці, – писав Я.Корчак у праці „Школа життя”, – в протилежному випадку необхідне штучне заохочення до науки, штучно науку полегшувати й штучно її підтримувати в пам'яті” [1, 72].

Багато з мрій Я.Корчака практично втілив у життя Павлиської середньої школи В.Сухомлинський. В.Сухомлинський за двадцять два роки, які очолював Павлиську середню школу, створив найкращий загальноосвітній навчально-виховний заклад у колишньому Радянському Союзі, перетворивши його в лабораторію передової педагогічної думки і новаторського освітньо-виховного досвіду [3, 3].

Педагог був переконаним, що школа є вогнищем освіти і освіченості, осередком життя думки, розуму і таланту, а не лише місцем, де діти здобувають знання, вміння і навички. „У школі, – наголошував В.Сухомлинський, – навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки і мистецтва. У школі вчать жити” [4, 337]. Спрямовував педагогічну працю вчителів Павлиської середньої школи на підвищення ролі самостійності учнів у процесі навчання, на виховання в них відповідного ставлення до набуття нових знань.

Школа В.Сухомлинського, як і всі школи колишнього Радянського Союзу, працювала за чітко визначеною державною програмою навчання. Але педагог застерігав: „Будь-яка програма з будь-якого предмета – це певний рівень, коло знань, але не жива дитина. До цього рівня, до цього кола знань різні діти йдуть по-різному... А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація – і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі” [5, 437]. За будь-яких умов основне завдання вчителя – допомогти учневі досягти радості успіху. Від успіху в навчанні у дітей з’являється інтерес до здобуття знань, натхнення, без якого знання перетворюються в тягар. Успіх у навчанні для учня є запорукою самовиховання, самоосвіти, самореалізації.

В.Сухомлинський акцентував увагу на тому, що навчання не повинно зводитися до безпосереднього нагромадження знань, до тренування пам’яті, до зубріння, яке отупляє, одурманює і нічого не дає, крім шкоди для здоров’я. В.Сухомлинський вбачав у репродуктивній побудові навчального процесу, в акценті на запам’ятовування і механічне відтворення загрозу для розумового розвитку дитини. Педагог бачив навчання таким, яке сприяло б розвитку дитини, збагачувало її розум, було б частиною її духовного життя. Цінне, з точки зору В.Сухомлинського, не накопичування знань, а розвиток творчих здібностей, пошук власного „Я”, що приводить до самоактуалізованого навчання. Як зазначає О.Савченко, педагог утверджував необхідність такої школи, яка працює для самореалізації особистості [6].

Особливого аналізу потребують погляди педагогів на оцінювання знань дитини. Я.Корчак та В.Сухомлинський неодноразово наголошували на необхідності створення сприятливої атмосфери приязні, комфортності та захищеності дитини в школі та класі. Цій умові, на думку педагогів, сприяє розуміння потреби сприймати дитину такою, якою вона є, а не такою, якою її хочуть бачити. Звідси їх застереження щодо використання оцінок.

Вимоги виставляє саме життя, а не вчитель, переконував Я.Корчак. Педагог категорично виступав проти негативних оцінок. У своїй експериментальній школі розробив власну систему оцінювання, де кожен вид

навчальної роботи мав свій бал. Щодня дитина отримувала певну суму балів за навчальну працю. Вчитель записував результати досягнень дітей у свій щоденник окремим кольором з кожного предмета. Завдання діти виконували добровільно, тому оцінку сприймали як результат власних досягнень, стимул для праці.

Подібної точки зору щодо оцінювання дотримувався і В.Сухомлинський. На думку педагога, оцінка є стимулом для реалізації своїх можливостей, для розвитку власних творчих здібностей, а не засобом покарання. Тому також критично ставився до негативного оцінювання та застерігав про необхідність бережливого ставлення педагога до використання оцінок, „нехай більше „лежать у скриньці, ніж пускаються в діло” [7, 286]. Постійний контроль і примус приводять, вважав В.Сухомлинський, до заниження самооцінки, заниження значення власної особи, до неповаги до себе та інших, до формування низької самосвідомості.

Отже, при вивченні педагогічного доробку та практичної діяльності Я.Корчака та В.Сухомлинського нами виділені умови, що сприяють, на думку педагогів, саморозвитку, самореалізації дитини в процесі навчання. До них відносяться: організація особистісно зорієнтованого освітнього простору (опора в навчально-виховному процесі на психофізичні особливості кожного учня), гуманізація соціально-психологічного клімату школи, класу (задоволення потреби учня в безпеці, захищеності, комфортності), створення атмосфери необхідності навчання, усвідомлення учнем особистісної значущості знань; активна діяльність учнів у процесі навчання; культивування успіху учня в навчальній діяльності; формування механізму самонавчання та самовиховання дитини; організація навчального процесу на основі співробітництва всіх його учасників.

На початку ХХІ століття погляди Я.Корчака та В.Сухомлинського не втратили свого значення, а, навпаки, враховуючи сучасні проблеми виховання та навчання молоді, набули великої актуальності.

Список використаних джерел

1. Korczak J. Pisma wybrane: W 4-h t. T. 3. – W.: NK, 1985. – 455s.
2. Rogalski S. Szkoła Janusza Korczaka. Maszynopis. Arch. Korczaka w Warszawie.
3. Антонець М.Я. Творення В.О.Сухомлинським школи для дитини // Наука і освіта. Спецвипуск „В.О.Сухомлинський і сучасність” / Упор. М.Я.Антонець, А.М.Богущ. – 2001. – №5. – С.3-5.
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / Вибрані твори: в 5-ти т. Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – С.149-416.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Вибрані твори: в 5-ти т. Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – С.419-654.
6. Савченко О.Я. Гуманізм дидактики В.О.Сухомлинського // Наука і освіта: Спецвипуск „В.О.Сухомлинський і сучасність” / Упор. М.Я.Антонець, А.М.Богущ. – 2001. – № 5. – С.99-102.

7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 5. Статті. – К.: Рад. школа, 1977. – 639с.